

ERASERHEAD: KÂBUS DEVRELERİ

Hasan Cem Çal

David Lynch'in *Eraserhead*'i birbirini içeren ve içermeyi kesmeyen devrelerden oluşan, en başından itibaren iç içe geçmiş, girift çevrimler oluşturan bir film ve tam da bu vasıfla kâbusvari. Her ne kadar filmin bir tür gerçeküstü anlatı sunduğu ya da gerçekdışı bir dünyanın koordinatlarını oluşturduğu düşünülse de, kanıksanan yorum bu olsa da mesele esasında başka. Bu filmde söz konusu olan daha ziyade tüm film imgesinin rüyasılaşması ve dahası, rüyanın da film boyunca katmanlanması. Lynch'in kâbustan anladığı da bu, Wes Craven'ın *A Nightmare on Elm Street*'indekine benzer bir şekilde: Bitimsiz rüya ya da başsız ve sonsuz hülya.

Film, Henry'nin havada salınması, ağzından çıkıveren, kustuğu, fetüse benzer bir biçimsiz şeyle bir tür saydam zar oluşturmaları, ardından bu şeyin çatlayan beyninin sakladığı karanlığın içine girilmesiyle başlar. Bu karanlık esasında Henry'nin içine girdiği bir diğer rüyadır ve karanlıkta bu, rüyada görülecek şeyin ne olduğunun

önceden bilinmiyor olmasındandır. Ardından Henry, bu rüyanın içindeyken de iki ayrı rüya daha görür; birinde fetüsleri bir bir ezen kadını, diğerinde kendi içinden çıkıveren, kafasını koparan fetüsü. Ve filmin sonunda Henry (ve tabii biz) yine başı çatlayan fetüsün karanlığında kaybolur ve başladığı yere gerisin geri döner: Rüyanın en üst devresi ya da yüzeyi.

Eraserhead'in yapsısal bir tahlili rüya devrelerinin geometrik bir biçim aldığını kesinkes onar. İlkın, başlangıçta dairesel bir devrede olunduğu söylenebilir: Zaman-mekân belirsizdir, imgeler üst üste biner (Henry-fetüs uzanımı) ve seyrekter (filmin siyah-beyazlığı) ve tam da bu, bir sonsuzlukta ve sonsuzluğu imleyen bir daire içinde olunduğunu düşündürür. Ardından, bu devrenin içerdığı rüyaya geçiş yapıldığında dairenin yerini doğru alır: Zaman bir rüyada olması beklendik şekilde absürt olaylarla doludur ama yine de doğrusal bir akışa sahiptir; harekete tabidir. Ve son olarak, rüyanın içindeki rüyanın içindeki rüyada devre diyagonal bir biçim kazanır: Her şey yamulur (kıvrılan fetüsler), yamuk bir hatta hareket eder (dans eden yüzü şişmiş kadın) ve yamuk çizgiler çeker (kalemle çizilen yamuk). Kısacası daire, doğru ve diyagonal *Eraserhead*'in devre biçimleridir.

Peki, bu devrelerin tamamını kat eden bir biçim var mıdır? Var gibi gözüküyor: Sarmal. Gerçekten, film boyunca rüya içinde rüya dizisinde olunduğundan, diğer bir deyişle rüyadan ne başta ne de sonda hiç çıkılmadığından ve bunun da ötesinde, baştaki rüya düzeyine sonda da varıldığından filmin tüm devreleri üstünde seyreden, onların her birini tanımlayan, alayını [procession] sağlayan biçim sarmaldır. Bu böyledir, zira filmde giderek daha da derinine inilen rüya, genel olarak rüya, büyük r harfiyle rüya, Rüya esasında bir sarmal gibi sürekli derinleşen bir niteliğe sahiptir ve bunun ifadesi olarak her bir katmanında akış/oluşunun şeklini değiştirmeyi kesmez ki bunlar aynı anda devrelerdir; bir “yaşam dünyası” oluştururlar. Dolayısıyla daire, doğru ve diyagonalı koşullayan, kapsayan, nihayetinde ise soğuran biçim sarmaldır. Sarmaldadır ki derinleşir tüm devreler; sarmalın özsel işlevi budur.

Peki, devrelerin bir kâbus oluşturması, belirli bir anlamda da sarmalın kâbus olmasının nedeni nedir? Sarmal ile kâbus arasındaki bağlantı ne türdendir? Cevap belli: **Alfred Hitchcock**'un *Vertigo*'sunda bir tür hiper-gösterge (yani tüm göstergeleri tanımlayan ya da üst-tanımlayan bir gösterge) düzeyine çıkartılmış sarmal (Madeleine'nin saçının, takip sahnesindeki arabanın ve çan kulesinin oluşturduğu sarmallar) **Lynch**'in *Eraserhead*'inde herhangi bir göstergenin de

ötesine geçiş yapar; film imgesinin ta kendisine, bir *total* imgeye dönüşür. Diğer bir deyişle sarmal filmin akışı, bilhassa onun hareketidir. Tam da bu nedenle Henry rüyasının içinde rüya görür ama bu rüyanın içinde de rüya görür ve nihayetinde, rüya olup olmadığından dahi emin olmadığı rüyanın, filmde gerçeği tamamen soğuran rüyanın, ilksel ya da meta-rüyanın içinde kaybolur. Rüyadan çıkamaz, bu imkânsızdır ve işte, kâbus da budur. Ve tabii sarmal da.

O hâlde *Eraserhead*'le ilgili ilk ve son kertede söylenebilecek şey şudur: Film ilksel bir rüyadan ilksel bir rüyaya geçiş yapar ve ara ya da embriyonik diyebileceğimiz rüyaları da bu ilksel rüyanın rüyası olan gerçeküstü anlatı hattına bir tür kodmuş gibi kaydeder. Bu nedenle ki **Lynch**'in filmi gerçeküstü bile değildir, çünkü gerçeküstü olan filmde hâlâ bir rüyanın alt katmanıdır, yoksa başka bir şey değil. Üst katmanda, yukarılarda, sarmalın devridaim etmeyi kesmediği o opak olduğu kadar saydam düzlem ya da düzeyde ise rüya esasında hiçbir gerçekliğe (kendi gerçekliği dahil olmak üzere) işaret etmeksizin var olur, bir sarmal olarak. Ve yine, sarmal kâbusa, basitçe rüya değilse, yalnızca içeriğinin makus, meşum ve müphem olmasından değil, sarmal biçiminde hareket eden şeyin bir çıkışının olmamasından, bunun da kâbustan başka bir şey olarak tanımlanamayacak bulunmasındandır. Sarmalın biçimi ile kâbusun niteliği arasındaki örtüşme.

Toparlarsak: Evet, Henry fetüstür ve evet, yüzü şişmiş kadın onu fetüsleri öldürerek doğuran annesidir ve yine evet, Henry doğmuş ya da doğacak olmanın kâbusunu bir fetüs olarak yaşar ya da tüm bu yorum nafiledir ve Henry çocuğunu katleden bir caniden başka bir şey değildir ama işte, bunların hiçbir önemi yoktur. Önemli olan tek şey, doğmuş olmak ile ölü olmak arasında kalan varlığın, araftaki mevcudiyetin rüyavari yaşamı, rüyayı bir dizi hâlinde sağlayışı, başlı başına, organik varoluşuyla dahi bir sarmal çizışı (fetüsün içe kıvrık “beden”i) fakat varoluşu deneyimleme şeklinin de bir sarmaldan mülhem olmasıdır. O sonsuz derinliktedir, varlık ile yokluk arasında yüzer ve kendi zihni ile maddeninki arasında hiçbir ayırım yapamaz. Dolayısıyla bu, ilkesel olarak bakıldığında bir zamanlar fetüs olan herkes için çekilmiş bir filmidir; o hatırlamadığınız, hatırlamak istemediğiniz için unuttuğunuz, kafanızdan sildiğiniz deneyimin (filmin adı da buradan gelecektir), giderek derinleşen, türlü devre arasındaki git gelden oluşan, çıkışsız, umarsız hayatiyetin filmidir. Kâbus devrelerinden oluşan bir film.